

ATATÜRK'ÜN KİŞİLİĞİ

Doç.Dr.Günay ÇAĞLAR*

Büyük adamları yücelten bir takım özellikler vardır. Bir kişinin yücelmesinde yalnızca bu özelliklerin mevcut olması yeterli değildir. Bunların bir ülkü uğrunda kullanılması da gereklidir. Türk İstiklâl Harbi'nin lideri, lâik ve demokratik Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu, Türk çağdaşlaşma hareketinin önderi Atatürk yüceltici vasıflara sahipti. Hem de bir ideal uğrunda kullanılmak üzere. Askerliği, devlet adamlığı yanında, düşünce yönünden seçkin bir fikir adamı da olan Atatürk, çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmayı, Türk Milleti'ne hedef olarak göstermiştir.

Atatürk'ün hayatını incelediğimiz de, görürüz ki, onun kişiliğini özelleştiren varlıklarından biri de, düşüncelerinde, sözlerinde, cümlelerinde beliren kararlılıktır.

1881'de Selanik'te doğan Atatürk, 12 yaşlarında iken, babası Ali Rıza Bey'i kaybetmiş; 1894'te Selanik'te Askerî Rüştiye'ye girmiştir. Hatıralarından annesi Zübeyde Hanım'ın oğlunu askeri okula vermek istemediği öğrenilmektedir. Buna rağmen, Atatürk'ün Askerî Rüştiye'ye kaydolması, onun daha çocukluğunda, kararlılığının, kendi yolunu kendisinin hür olarak belirlemesinin çok belirgin bir örneğidir.¹

Atatürk'ün çok uzun yıllar yaverliğini yapmış olan Cevat Abbas Gürer de onun kararlılığı hakkında şunları söylemektedir:² “Hadiselerin müspet ve menfi hareketlerine her zaman nüfuz eden koca dâhi; her işinde hâkim olarak karar verir ve tedbir alırdı. Yirmi dört yıllık yakınlığımızda bu fitratın en büyük kabiliyet ve enerji sahibi Atatürk'ü; hep aynı kuvvet ve kudrette gördüm.”

Büyük fikir adamı Atatürk, hiçbir zaman mevki, rütbe ve gösterişe giren konularla mutlu olmaya çalışmamıştır. Ona göre gerçek büyüklük fikirleri uğrunda savaşmak ve gerektiğinde bu yolda her şeyini feda edebilmektir.

Millî Kurtuluş hareketinin başlangıcından itibaren, bu hareketin aleyhinde olanlarla Akşam Gazetesi'nde mücadeleye başlayan, yaşamının büyük bir kısmını Atatürk'ün yanında geçiren Falih Rıfkı Atay, bu konu ile ilgili bir anısını şu şekilde dile getirmektedir:³

* Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

¹ "Atatürk", İ.A. I, s. 719.

² Cevat Abbas GÜRER, *Ebedî Şef Kurtarıcı Atatürk'ün Zengin Tarihinden Birkaç Yaprak*, İstanbul 1939, s. 12.

³ Kemal ARIBURNU, *Atatürk ve Çevresindekiler*, Ankara 1995, s. 129.

"Bir gün, Ankara ve İstanbul şehirlerinden birine "Atatürk" adı verilmesi için bir kanun teklifi hazırlanmıştı. Atatürk, tasarayı okudu; arkadaşlarına:

"Bir ad'ın tarihte kalması ve ağızlarda söylenmesi için, şehirlerine sığınmak şart değildir. Tarih, zorlamayı sevmeyen nazlı bir peridir. Fikirleri tercih eder dedi."

Atatürk'ün gönül zenginliği de, O'nun kişiliğinin belirgin özelliklerinden birisiydi. Çocuklara karşı olan sevgisinin büyüklüğü O'nun gönül zenginliğini belirten yönlerinden birisidir. Atatürk çocukları seviyor, onlarla konuşuyor, onların yetişmesi için elinden geleni yapıyordu:

Bir gün, Yalova köylerinde koyun güden bir çocuğa rastladı. Zeki ve sevimli bir yavru. Sığırtmaç Mustafa. Onu alıp okula yazdırdı.⁴

Bir başka gün de, karşısına, bulunduğu vapurun güvertesinde bir yavru çıktı. Küçük Esad, mini mini kalbine rağmen, Büyük Ata'yı görmek için halata tırmanarak taa güverteye kadar çıkmış ve büyük bir tehlikeyi göze almıştı. ATA, onun küçük olmasına rağmen büyük cesaretinden memnun olmuş ve himayesine almıştı.⁵

Bu tür örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Atatürk'te yurt sevgisi de coşkun bir seldir: Kral Edward İstanbul'a geliyor. Yattan iniyor. Motorla Dolmabahçe Sarayı'na gidiyor. Motor rıhtıma yanaşırken sallanıyor. Nasılsa, Kralın eli rıhtıma değiyor, tozlanıyor. Atatürk, Kralı tutup, rıhtıma çıkarmak için elini uzatıyor. Kral da kirli elini vermek istemediği için, cebinden mendilini çıkarıp, silmek istiyor. Atatürk, gülümseyerek şu sözleri söylüyor:

"Majeste: O, benim yurdumun toprağıdır, elimi kirletmez".

Kralın elini silmesine vakit bırakmadan kolundan tutup, rıhtıma çıkıyor.⁶

Atatürk'ün değer taşıyanlara saygı göstermesi de, yine üzerinde durulması gereken konulardan biridir.

İstiklâl Savaşı'nda Başkomutanlık Meydan Muharebesi'nin kazanıldığı gündü. Atatürk, maiyetiyle birlikte binlerce şehit ve maktul arasında harp sahasını dolaşırken bir Yunan bayrağının yerde serili olduğunu gördü. Yanındakilerden birisi bu bayrağı çiğnemek istedi, fakat Atatürk derhal bu harekete mani olarak:

"Dövüşmesini bilen kahraman bir milletin bayrağı asla çiğnenmez. O, ebediyen yaşar", diyerek bayrağı yerden kaldırttı.⁷

⁴ İsmail Hakkı BALTACIOĞLU, *Atatürk Yetiştirme Kişiliği Devrimleri*, Erzurum 1973, s. 25.

⁵ Aynı yer

⁶ BALTACIOĞLU, s. 27.

⁷ BALTACIOĞLU, s. 29.

Atatürk, çok vefalı ve hatırlı bir kişilik yapısına sahiptir. Selanik Askeri Rüştiyesi'nde okurken kendisine büyük ilgi göstermiş olan Fransızca öğretmeni Yüzbaşı Nakiyüddin Bey ile 22 Eylül 1924'te Samsun'da öğretmenlerin verdiği bir çayda karşılaşan Atatürk'ün onun hakkında söyledikleri, kişiliğinin bu yönüne bir örnektir.⁸

"Şimdi burada bir yüce kişiye rastladım. O, benim Rüştiye birinci sınıfında öğretmenim idi. Bana henüz ilk bilgileri öğretirken gelecek için ilk fikirleri de vermişti. Demek istiyorum ki, ilk ilham ana baba kucağından sonra okuldaki öğretmenimin dilinden, vicdanından, terbiyesinden alınır."

Atatürk aynı zamanda insan sevgisinin ve insanlık ülküsünün de temsilcisidir.

Şu hadise insan Atatürk'ü çok iyi anlatan bir örnektir: 24 Temmuz 1922'de Konya'da General Townshend şerefine verdikleri ziyafette, sofradan kaıkılacağına yakın kolundaki saati çıkararak General'e şunları söylemiştir:⁹

"Bu saati bana Anafartalar'da bir Türk askeri, ölen bir İngiliz subayının kolundan çıkardığını söyleyerek, getirdi. Saatin arkasında subayın künyesi yazılıdır. Bu subayın ailesini arattımsa da bulamadım. İngiltere'ye döndüğünüzde ailesini bulur ve saati verirseniz, çok memnun olurum."

Atatürk'ün bu insani yönü dolayısıyla, milli nitelik taşıyan eseri Türk İnkılabı, bütün insanlığın hayranlığını üzerinde toplamaktadır.

İnsan Atatürk'ün duygusal bir tarafı da bulunmaktaydı. Yaveri Muzaffer Kılıç'ın bir anısı Atatürk'ün bu yönünü çok belirgin bir şekilde, ortaya koymaktadır.¹⁰

M.Kılıç, bir gün, Atatürk'le Çankaya köşkünde çalışırken, dışarıdan bağırmaalar gelir. Görürler ki, yaşlı bir subay olan ve dış hizmetlerde çalışan kişi, bazı işçileri dövüyor. Atatürk'ün bu işe canı sıkılır: "Durumu öğrenin" der. Köşkte çalışan Yunan esirleri köşkün bahçesinde ücretle çalıştırılmışlar ve işleri bittiği için dönüyorlar. Üstleri arandığında, Gazi markalı birkaç sigara paketi çıkıyor. Bunları da büyük hizmetkârların verdiği muhakkak. Yalıtılmış subayı esirleri bunları nereden aldınız, diye dövüyor. Konu açıklığa kavuşunca büyük insan Atatürk, tercüman aracılığı ile esirlerden özür dilemiş, birkaç paket daha sigara ve bir miktarda para verilerek esirler gönderilmişlerdir. Esirler minnet duyguları ile ayrılıp giderlerken, o emekli subay Çankaya'daki görevinden alınarak, Milli Savunma Bakanlığı'ndaki görevine iade edilmiş ve aynı görev için köşke başka biri getirilmişti.

⁸ Nakiyüddin YÜCEKÖK 1945'de ölmüştür. Bkz.Faik Reşit UNAT, *Atatürk'ün Öğrenim Hayatı ve Yetiştirdiği Devrin Milli Eğitim Sistemi*, Atatürk Konferansları (1963), s. 83-84.

⁹ Utkan KOCATÜRK, *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, Ankara 1999, s. 412.

¹⁰ Yurdakul, YURDAKUL, *Atatürk'ten İliç Yayınlanmamış Anılar*, İstanbul 1999, s. 79.

Savaş meydanlarında zaferden zafere koşan bir komutan, kararlı bir devlet adamı olan Atatürk, aynı zamanda bir iğde ağacının kesilmesine üzülen, ulu bir çınarın görkeminden büyülenen, yüreği sevgi ve şefkat dolu bir insandır.

Büyük liderin kişiliğini oluşturan etkenler arasında doğa sevgisi ve çevre anlayışı büyük yer tutmaktadır. 1930 yılında Yalova'daki Köşk'te yaşanan bir olay, Atatürk'ün çevreye verdiği önemin çok ilginç bir göstergesidir. 1930 yılında bir çınar ağacının tek dalını dahi kesmemek için 30 yılların teknolojik imkanlarıyla bir bina 4.80 metre kaydırılmıştır. Bu olay, bir çevre bilinci abidesidir. Kimsenin çevre kavramını bilmediği o yıllarda, O'nun bu doğa tutkusu, çok önemlidir. Yürüyen Köşk, Atatürk'ün çevre anlayışının ve doğa sevgisinin eşsiz bir sembolüdür.¹¹

Atatürk'te liderlik ruhu çok gelişmiştir. Her türlü ortamda ağırlığını hissettirebilecek kadar etkilidir. O'nun kişiliğinin bu yönünü gösteren birçok anıdan biri de, İsmail Habib Sevük tarafından şu şekilde anlatılmaktadır.¹²

"Yıldırım Orduları Kumandanlığı ile bozgun ordunun bakiyyelerini Halep üstünde tutarak neden sonra Misak-ı Milli ile çizilen şimdiki hatta yerleştiği zaman bir arabaya binip istikşafa çıkıyor. Kum içinde görünmez pusuya yatan birkaç yüz müsellah bedevi birdenbire yerden fırlamış gibi arabanın etrafını çeviriverir.Şef esirdir. Fakat esir ayağa kalkıp âmir oluyor. Elinde kamçı, yaklaşılan bedevilere vurarak, bilebildiği bir miktar arabçadan yapılmış cümlelerle haykırıyor: "Ben reisinizle görüşmeye gidiyorum, reisinizi çağırın!" Reis çağırılır: "Sizinle ittifak yapmaya geliyordum, ne kadar para istiyorsanız, karargâha buyurun, vereceğim." Beraber dönerler. Ooh, şef ruhu, esirken âmirdir, sesinin şaklayışıyla üç yüz silâhı yere indirir. O, şef doğdu, öyle yaşadı, öyle öldü ve.... Ebediyyen şef kalacak".

Lider Atatürk'ün kişiliğini oluşturan özelliklerden biri, belki de en önemlisi, ileri görüşlülüğü olmuştur. O'nun kişiliğinin bu yönü kararlılığı ile birleşince, gerçek gücünü göstermekteydi. Çanakkale Muharebeleri'nde yaşanan O'nun ileri görüşlülüğünü vurgulayan birçok olaydan birisi de şudur:¹³

"Anafartalar cephesinde düşmanın hiçbir hareketi hissedilmiyordu. Düşman olduğu gibi mevzilerindeydi...

Kemikliler'de ve Arıburnu'ndaki düşman iskelelerine her zaman olduğu gibi her gün erzak, cephane ihtimali verilen yüklerin inmekte olduğu gözleniyordu. Düşmanın

¹¹ *Yürüyen Köşk "68 Yıllık Çevre Abidesi"*, T.C.Çevre Bakanlığı.

¹² İsmail Habib SEVÜK, *Atatürk İçin*, Ankara 1981, s. 89.

¹³ GÜRER, s. 12-17.

cephe gerilerinde ufak tefek hareketi, siperlerinde yorulan taburların değiştirilmekte olduğu şeklinde yorumlanıyordu.

İşte, bu bütün şartlarda, Anafartalar'dan düşmanın çekileceğini yalnız Mustafa Kemal, kendisine has o büyük hassasiyetle hissetmişti... Düşmanın çekilmeye başladığına hükmeden Mustafa Kemal, Ordu Kumandanı Müşir Fon Sanders'dan bu konuda destek görememiştir. Mustafa Kemal kimsenin göremediğini görmüştü. Hakikatı anlamayanlara anlatmaya çalışıyor, bir şeye yaramıyordu. Birazdan bu konudaki haklılığı, askeri hadiselerle kuvvetlendirilmeye başlamıştı. Düşman ordularından bir firkanın Selanik'e ulaştığı haberi gelmişti."

Bu olayı bize anlatan C. A. Gürer'in kişisel kanaatine göre, eğer Mustafa Kemal'e engel olunmasaydı, askeri tarihte belki de bir Makedonya cephesi yazılmayacaktı.¹⁴

1930 yılında öğrencilere yapmış olduğu bir konuşmada; "Yolunda yürüyen bir yolcunun yalnız ufkı görmesi kafi değildir. Muhakkak ufkun ötesini de görmesi ve bilmesi lâzımdır."¹⁵ diyen Atatürk'ün ileri görüşlülüğü ile ilgili Orgeneral Asım Gündüz'tin de bir anısı bulunmaktadır:¹⁶

"Yakup şevki (Sbaşı) Paşa.¹⁷ Büyük Taarruz hazırlıklarında da, ölçülü davranışının sonucu olarak, hemen harekete geçilmesine karşı çıkmıştı. Fakat, Başkomutanın kesin kararı karşısında zayıf bırakılan ordusunu büyük bir komuta olgunluğuyla yönetmiş ve istenenden fazlasını vermişti.

Yakup şevki Paşa, bu kadar hazırlıktan sonra Yunanlılar'ın Afyon-Eşişehir hattından kolay sklemeyeceğine inanıyordu. Dumlupınar Başkomutanlık Meydan Savaşından sonra Yunanlılar'm kaçışı karşısında Eşme'de: "Ordular! İlk hedefiniz Akdeniz'dir, ileri!" emrini veren Başkomutana gelerek: Mustafa Kemal Paşa, demişti. Ver eini öpeyim... Sağ ol... Ben, bunların bu duruma düşeceklerini hiç kestirememiştim... Bu büyük jest karşısında Başkomutan Mustafa Kemal:

- Aman estağfurullah Paşam... demişti. Ben, sizin ellerinizi öperim. Sizin yardımıyla düşman bu hale geldi, memleketi kurtardık..."

İleri görüşlülüğü tartışılmaz olan Atatürk'ün bu kişisel özelliği, aynı zamanda O'nun şaşırtıcı bir sezgi gücü ile de desteklenmekteydi...

¹⁴ Aynı yer.

¹⁵ Enver Ziya KARAL, *Atatürk'ten Düşünceler*, İstanbul 1986, s. 178.

¹⁶ ARIBURNU, s. 102.

¹⁷ Yakup şevki SÜBAŐI (1876-20.12.1939) Atatürk'ün Hocası. Büyük Taarruz'un başlangıcında I. Ordu Komutanı.

Verilen şu örnek, Atatürk'ün bu konudaki yeteneğine dair inanılmaz bir tespit olsa gerektir.¹⁸

"15 Temmuz 1936'da Yalova'dan Bursa'ya geçerken İznik'e uğrayan Atatürk'ün yanında Celal Bayar, Afet Hanım ve daha bazı arkadaşları bulunmaktadır. İznik'i gezmek için Atatürk'ten izin alan, Afet Hanım'a Atatürk:

"Hay, hay... Gidebilirsiniz fakat asıl İznik'i göremeyeceksiniz. Çünkü o toprağın altındadır" der.

Atatürk etrafındakilere sorar:

İznik kaç kapılıdır?

Bir İznik'li cevap verir:

"Üç kapısı vardır efendim. Bulduğunuz yerin doğusunda ki kapı, kuzeyindeki Yenişehir kapısı güneyindeki İstanbul kapısı..".

Atatürk'ün "Peki Batı kapısı nerede?" diye sorması üzerine İznik'li şahıs öyle bir kapıyı bilmediklerini söyler.

Konu böylece kapanır.

Aradan yıllar geçer.

Biriken suları İznik Gölüne akıtmak için kanal açmaya uğraşan işçiler, suların kendiliğinden boşluk bularak akmaya başladığını görürler... Kazıya devam ederler... Sonunda toprağın altından tam teşkilatlı kurşun bir kapıyı ortaya çıkartırlar... İşte bu kapı Atatürk'ün aradığı ve bahsettiği kapıdır!..."

Çok gelişmiş bir sezme gücüne sahip bulunan Atatürk'ü Atatürk yapan kişisei özelliklerinden biri de, her türlü kanunsuzluğun ve angaryanın karşısında oluşudur.

Şartlar ne olursa olsun, her zaman kanunlara uyulması hususunda büyük bir titizlik gösteren, Atatürk, aksi durumlarda büyük tepki vermiştir. O'nun kişiliğinin bu yönünü vurgulayan örneklerden biri de, M. Kılıç'ın anlatımı ile şöyledir:¹⁹

"Cumhuriyetimizin ilânından sonra idi. Karadeniz'de bir geziye çıkmışlardı. Kendisine eşlik edenler arasında bulunuyordum. Rize'ye geldik. Yolların düzgünlüğü ilgisini çekmişti. Vali'ye:

- Yollarınızı nasıl bu duruma getirdiniz? diye sordu.

Vali de anlatı: Bütün yakın köylüleri jandarmalarla toplattırmış ve yol onarımında çalıştırmış!

Atatürk'ün kaşları çatıldı ve oldukça sert bir dille:

¹⁸ Ali BEKTAN, *Atatürk'ün Kehanetleri*, İstanbul 1999, s. 140.

¹⁹ ARIBURNÜ, s. 74.

"Vali Bey, dedi (Corvee) nedir bilir misiniz? Öyle ise ben söyleyeyim, angarya demektir. Ve şunu da bilmeniz gerekir ki, kanunsuz olarak hiçbir vatandaşı işten alıkoyamaz, onu çalıştırmaya zorlayamazsınız. Cumhuriyette angarya diye bir şey yoktur" diye çıktı."

Kişisel bağımsızlığına son derece düşkün olan Atatürk için, milletin bağımsızlığı da çok önemlidir. Bu konuda 1921 de şöyle demektedir:²⁰ "Hürriyet ve bağımsızlık benim karakterimdir. Ben milletimin ve büyük ecdadımın en kıymetli mirasından olan bağımsızlık aşkı ile yaratılmış bir adamım. Çocukluğumdan bugüne kadar ailemi, hususi ve resmî hayatımın her safhasını yakından tanıyanlarca bu aşkımla bilinir. Bence, bir millette şeref, haysiyetin, namusun ve insanlığın yerleşmesi ve yaşaması, mutlaka o milletin hürriyet ve bağımsızlığına sahip olmasına bağlıdır. Ben şahsen, bu saydığım özelliklere çok ehemmiyet veririm ve bu özelliklerin kendimde varlığını iddia edebilmek için milletimin de aynı özellikleri taşımasını şart ve esas bilirim. Ben yaşayabilmek için mutlaka bağımsız bir milletin evladı kalmalıyım! Bu sebeple milli bağımsızlık, bence bir hayat meselesidir. Millet ve memleketin menfaatleri gerektirdiği takdirde insanlığı teşkil eden milletlerden her biriyle medeniyet gereğinden olan dostluk ve siyaset münasebetlerini, büyük bir hassasiyetle takdim ederim. Ancak, benim milletimi esir etmek isteyen herhangi bir milletin de bu arzusundan vazgeçinceye kadar amansız düşmanıyım".

Atatürk'ün özgürlük ve bağımsızlık aşkına verilebilecek örneklerden birisi de şudur:

1938 yılında Savarona yatında kabul ettiği Romanya Kralı Karol'un görüşme sırasında Almanya ile Çekoslovakya arasındaki Südet konusuna değinmesi ve Atatürk'ten Çekoslovakya Cumhurbaşkanı'na bazı telkinlerde bulunmasını rica etmesi üzerine, orada bulunan o günkü Dışişleri Bakanı Tevfik Rüştü Aras'a söyledikleridir:²¹ "Majeste Kral'ın söylediklerini dikkatle dinlendim. Benden, bir devlet reisine kendi ülkesinden bir parçayı Almanlara terk etmesini tavsiye etmeğimi mi istiyorlar? Benim gibi, bütün ömrü boyunca yurdunun bağımsızlığı ve bir karış toprağını başkasına vermemek için savaşan bir adam, inançlarına aykırı bir şeye nasıl aracı olur? Görüyorum ki Majeste Kral, beni ve karakterimi iyi tanımıyorlar."

Büyük insan, tarihin kaydettiği en büyük zaferlerine ve başarılarına, milletine karşı olan inancının kuvvetiyle kavuşabilmiştir. Hiçbir mücadelesini milletine inanmadan, milletine güvenmeden yapmamıştır. Türk mucizesi, milletine inanan ve güvenen bir

²⁰ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III*, Ankara 1989, s. 31.

²¹ KOCATÜRK, s. 405.

dehanın, millete inanç ve güven telkin edebilmesi sayesinde meydana gelmiştir. Atatürk, 1927' de bu konuda:

“Ben 1919 senesi Mayısı içinde Samsun'a çıktığım gün elimde maddî hiçbir kuvvet yoktu. Yalnız büyük Türk Milleti'nin asaletinden doğan ve benim vicdanımı dolduran yüksek ve manevî bir kuvvet vardı. İşte ben bu millî kuvvete, bu Türk Milleti'ne güvenerek işe başladım” demektedir.

Atatürk'te inancın bir konusu da bütün insanlıktı. O yalnız kendi milletinin değil, bütün insanlığın mutluluğa kavuşmasını istiyordu. 1922 de söylediği şu sözler bu isteğinin belgesidir:

“Türkiye'nin bugünkü mücadelesi yalnız kendi nam ve hesabına olsaydı belki daha kısa, daha az kanlı olur ve daha çabuk bitebilirdi. Türkiye azim ve mühim bir gayret sarf ediyor. Çünkü müdafaa ettiği bütün mazlum milletlerin, bütün şarkın davasıdır ve bu bunu nihayete getirinceye kadar Türkiye, kendisiyle beraber olan şark milletlerinin beraber yürüyeceğinden emindir. Türkiye şimdiye kadar mevcut tarih kitaplarının icabatını değil, tarihin hakiki icabatını takip edecektir.”

Atatürk'ün fikir ve düşüncelerinin özünü oluşturan Atatürkçülük, her türlü dogmatik unsurdan arınmış gerçekçi ve akılcı bir dünya görüşüdür. Gerçeklerden kaynaklanan sorunlar karşısında aklın ve bilimin öncülüğünü benimseyen bu çağdaş görüş, milletimizi daima iyi ve yararlıya yöneltmiş ve yöneltecek olan bir görüştür.